

Vogels van Aalter en Knesselare:

Jan Pauwels

20 jaar later

In 1987 kregen wij via de avifauna 'Vogels van Aalter en Knesselare' van Ivan Hoste een overzicht van de vogelpopulatie in onze regio. De auteur maakte zich toen bezorgd over de wijzigingen in het landschap en de nadelige invloed die ze hadden op de fauna van de streek. De Kraenepoel was met de bouw van de vele villa's in de buurt niet meer de rustige plek van voorheen. Op de poel zelf bleef er van de gevarieerde plantengroei en het grote rietveld nog weinig over. Broedvogels als Roerdomp, Woudaapje, Waterral en Grote Karekiet werden niet meer opgemerkt. Door de inkrimping van de heidegebieden in het Drongengoedbos verdwenen ook hier de typische soorten als Boomleeuwerik, Nachtzwaluw en Grauwe Klauwier.

Hoe zou het nu zo'n 20 jaar later zijn?

Om meer te weten te komen over het huidige broedvogelbestand werden de laatste jaren een aantal inventarisaties verricht. Nochtans was door onze medewerking aan de Vlaamse Broedvogelatlas 2000-2002 onze streek recent heel goed doorzocht. Toch bleken een aantal van deze gegevens al niet meer bruikbaar. Het vogelbestand evolueert de laatste jaren enorm snel en jammer genoeg is de evolutie voor de meeste soorten niet erg positief. Vooral akkervogels raken in de verdrukking. Er is duidelijk iets mis met hun leefgebied. Het landschap heeft de laatste 20 jaar heel wat ingrijpende veranderingen ondergaan. Oude graslanden en vroegere tarwe-, gerst- en roggevelden zijn herschapen in maïslaan. Akkers die afgeboord waren met houtwallen waar vogels rijkelijk voedsel en beschutting vonden, zijn verdwenen. Net als kruidenrijke bermen tussen de verschillende percelen. Geen wonder dus dat vogels, die bij het verschijnen van onze avifauna nog als algemeen werden beschouwd, nu verdwenen zijn.

De Geelgors is daar een voorbeeld van. Dé vogel van het landschap dat Aalter en Knesselare zo kenmerkend maakt, is hier niet meer te vinden. Het aantal broedende Graspiepers werd in de jaren '80 op 200 paar geschat. Nu blijven er nog een 2-tal van over. Slachtoffers van de intensivering van de landbouw, net zoals de Veldleeuwerik die door een opeenvolging van mislukte broedsels in een ongunstig biotoop (maïscultuur) ook al dreigt te verdwijnen.

Bij de meeste soorten is de achteruitgang bijna voorspelbaar: geen geschikte leefomgeving, onvoldoende voedsel aanwezig: dus geen vogels. Toch zijn er ook soorten, vooral dan bosvogels, waarbij er niet direct een oorzaak voor het verdwijnen kan worden aangetoond. De Nachtegaal is één daarvan, van de meer dan 20 koppels die in 1984 werden geteld, blijft er geen enkele meer over.

Maar er is ook positief nieuws. Er zijn nieuwe broedvogels gevonden, zoals de Blauwe Reiger of de Bosuil. De meeste spechtensoorten lijken te profiteren van een ouder wordend bos. Ook de Boomklever maakt een spectaculaire vooruitgang en is nu als broedvogel in al onze grote bosgebieden te vinden.

Een lijst met broedvogels van de laatste 3 jaren, die in eenzelfde gebied voorkwamen als destijds besproken in onze avifauna, werd vergeleken met de broedvogels van toen en dit leidde tot volgend resultaat.

Er verdwenen 8 soorten en er kwamen ook 8 nieuwe broedvogelsoorten bij. Daarnaast werd bij 15 soorten een stijgend aantal broedgevallen vastgesteld. Bij de stijgers zien we vooral roofvogels (Buizerd, Sperwer en Torenvalk), spechtensoorten (Zwarte Specht, Groene Specht en Kleine Bonte Specht) en kraaiachtigen (Kauw en Zwarte Kraai).

Het meest opvallend aan de lijst zijn de 29 soorten waarvan het aantal broedgevallen sinds 1986 sterk is gedaald. De grote verliezers zijn vooral Ransuil, Zomertortel, Veldleeuwerik, Graspieper, Gekraagde Roodstaart, Grote Lijster, Spotvogel, Grauwe Vliegenvanger, Matkop, Wielewaal, Ringmus en Kneu. De achteruitgang bij een aantal van deze laatste groep is zo erg dat ze met uitsterven bedreigd zijn.

Van nog eens 27 soorten broedvogels konden we niet met zekerheid zeggen of ze nu in aantal zijn toe- of afgenomen.

Er verdwenen dus in de regio sinds 1987 8 soorten broedvogels en er kwamen 8 andere soorten bij. De balans is daarmee weer in evenwicht zouden we kunnen besluiten. Al is het nog de vraag of wij wel zo tevreden kunnen zijn met exoten als Canadese Gans, Nijlgans en Brandgans.

Tabel 1: Vergelijking vogelsoorten tussen Avifauna en afgelopen jaren.

nieuwe broedvogels

Blauwe Reiger
Canadese Gans
Nijlgans
Brandgans
Scholekster
Bosuil
Grote Gele Kwikstaart
Kuifmees

verdwenen broedvogels

Oeverwaluw
Nachtegaal
Roodborsttapuit
Fluiter
Bonte Vliegenvanger
Goudvink
Geelgors
Rietgors

**toegenomen broedvogelsoorten
(++ sterke toename)**

Bergeend
Sperwer
Buizerd
Torenavalk
Meerkoet
Houtduif ++
IJsvogel
Groene Specht
Zwarte Specht
Kleine Bonte Specht
Gele Kwikstaart
Kleine Karekiet ++
Boomklever ++
Kauw ++
Zwarte Kraai ++

**afgenomen broedvogelsoorten
(-- sterke afname)**

Fuut
Boomvalk
Patrijs --
Fazant
Waterhoen
Kievit --
Holenduif
Zomertortel --
Koekoek --
Steenuil
Ransuil --
Gierzwaluw
Veldleeuwerik --
Boerenwaluw
Boompieper
Graspieper --
Gekraagde Roodstaart --
Zanglijster
Grote Lijster
Spotvogel --
Braamsluiper
Fitis
Gauwe Vliegenvanger --
Matkop --
Wielewaal --
Huismus
Ringmus
Groenling
Kneu --

De nieuwe broedvogels

Blauwe Reiger

Ardea cinerea

Tot voor enkele jaren zagen we regelmatig vissende Blauwe Reigers aan waterrijke gebieden in onze regio, zonder dat er sprake was van broedgevallen. Net buiten de regio kwamen Blauwe Reigers wel tot broeden in Het Leen te Eeklo, het Provinciaal Domein Puyenbroeck in Wachtebeke en in het Schildeken te Evergem. In 1999 was er dan toch eindelijk een eerste broedgeval van 1 koppel aan de Kraenepoel. Het was 57 jaar geleden dat er nog Blauwe Reigers gebroed hadden! De volgende jaren steeg hun aantal en konden we al spreken van een kleine kolonie.

Tabel 2 geeft het aantal broedparen van Blauwe Reiger aan de Kraenepoel weer en het totaal aantal broedgevallen in de regio Noord-Oost-Vlaanderen, met kolonies in Wachtebeke, Eeklo, Evergem en Merendree.

Tabel 2: Aantal broedparen van Blauwe Reiger aan de Kraenepoel en in de regio Noord-Oost-Vlaanderen.

jaar	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06
aantal broedgevallen Kraenepoel	1	4	8	11	12	14	13	13
aantal brg. Noord-Oost-Vlaanderen	107	76	84	78	?	98	73	78

Grote Canadese Gans

Branta canadensis

Een eerste geslaagd broedgeval van deze exoot was er aan de Kraenepoel in 1988. De jaren erna kwamen er telkens 1 of 2 koppels tot broeden. Vanaf 1996 steeg hun aantal jaarlijks tot maximum 16 koppels in 2001. De laatste jaren worden maatregelen genomen om de soort niet verder te laten uitbreiden. Aan de Kraenepoel werden tot nu toe alleen eieren geschud. In 2006 werden 8 nesten gevonden en 38 eieren geschud en was er 1 koppel met 2 jongen. Elders is men gestart met ingrijpendere maatregelen, zoals vangen of afschieten tijdens de ruiperiode. Vorig jaar (2006) zijn in het Provinciale Domein Puyenbroeck in Wachtebeke 343 Canadese ganzen gevangen en gedood.

Grote groepen Canadese Ganzen, tot 700 exemplaren, krijgen we vooral in het najaar te zien. De maïsstoppels bieden tijdelijk voldoende voedsel voor de ganzen en de Kraenepoel waar de verschillende groepen samenkomen, dient dan vooral als drink-, bad- en rustplaats. Tabel 3 geeft een overzicht van de laatste 10 jaar van het aantal broedgevallen aan de Kraenepoel en het maximum aantal Canadese Ganzen dat er verbleef in de piekperiode oktober - november. Aangezien de laatste jaren de eieren geschud werden, gaat het hier dus zeker niet om geslaagde broedgevallen.

Tabel 3: Aantal broedparen van Canadese Gans en het maximum aantal aan de Kraenepoel.

Jaar	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06
brg. Kraenepoel	4	4	7	3	15	4	3	11	9	9
max. ex. Kraenepoel	175	310	320	114	465	453	688	710	700	765

Nijlgans *Alopochen aegyptiacus*

Dit is de tweede exoot die in onze regio aan een spectaculaire opmars is begonnen. In 1996 was er een eerste broedgeval aan de Kraenepoel en sindsdien hebben verschillende koppels zich verspreid over de regio. Ze hebben een voorkeur voor natte weilanden met knotbomen waar ze graag in nestelen. In 2006 waren er 4 broedgevallen aan de Kraenepoel. Elders ontbreken precieze gegevens over het aantal broedgevallen. Ook bij deze soort worden maatregelen genomen om hun bestand niet verder te laten stijgen. Het is bovendien een soort die geen enkele bescherming geniet en volgens de wetgeving overal en door iedereen mag gedood en gevangen worden.

Tabel 4 toont het maximum aantal vogels aan de Kraenepoel tijdens het najaar van de laatste 10 jaar.

Tabel 4: Maximum aantal waargenomen Nijlganzen aan de Kraenepoel.

jaar	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06
max. ex. Kraenepoel	12	6	23	24	22	147	52	192	207	106

Brandgans *Branta leucopsis*

De Brandgans is een broedvogel die sinds 1994 aan de Kraenepoel wordt aangetroffen. Toen waren er elders in Oost-Vlaanderen ook voor het eerst broedgevallen bekend, zoals te Wachtebeke en Destelbergen. De Brandgans is één van die verwilderde soorten waarvan de aantallen de laatste 10 jaar aanzienlijk zijn gestegen. Bij ons zijn jaarlijks enkele broedgevallen bekend aan de Kraenepoel en is er vanaf 2001 sprake van een aanzienlijke stijging van het aantal broedgevallen. Doordat de meeste nesten gevonden en de eieren geschud worden

gaat het hier in hoofdzaak over mislukte broedgevallen. De vogels weten hun nesten blijkbaar goed te verbergen. In 2006 werden van 8 koppels 38 eieren geschud en waren er toch nog 7 koppels met 17 jongen. Grote groepen krijgen we net als bij de voorgaande exoten vooral te zien in de periode dat de maïs verhakseld wordt. Een groep van 90 exemplaren werd op 5 oktober 2003 geteld op een maïsstoppel in Spildoorn te Bellem.

Tabel 5: Aantal broedparen en maximum aantal van Brandgans aan de Kraenepoel.

jaar	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06
aantal brg Kraenepoel	2	9	1	7	12	16	15
max. ex. Aalter	14	30	36	90	56	24	70

Scholekster *Haematopus ostralegus*

Een eerste broedgeval was er in 1987 in de buurt van het kanaal te Bellem. Het koppel had zijn nest in een maïsveld. De jaren erna tot nu broeden telkens enkele koppels in de buurt van de kanaaldepressie. Door een opeenvolging van landbouwactiviteiten tijdens het broedseizoen zijn er dikwijls meerdere legsels nodig vooraleer er een geslaagd broedsel is.

Bosuil *Strix aluco*

De Bosuil is één van die soorten die na het verschijnen van onze avifauna sterk in aantal is toegenomen. Misschien ook wel door de hulp van enkele mensen die in hun vrije tijd nestkasten timmerden en daarmee de uilen aan een geschikte woonplaats hielpen. Door het ouder wordend bos en hier en daar de hulp van een Zwarte Specht, blijkt 20 jaar later dat nestkasten overbodig zijn geworden.

Een recente telling van 10 januari 2007 in het Drongengoedbos leverde 10 koppels op. Ook in andere bosgebieden in Aalter, Bellem en Poeke laten roepende Bosuilen zich geregeld horen. Het succes van de Bosuil zou dan weer een slechte zaak zijn voor een soort als Ransuil, die in onze bosgebieden niet meer tot broeden komt.

Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*

Een heel recente nieuwe broedvogel sinds enkele jaren. In 2005 was er een broedgeval in de buurt van Nobelstede in Aalter. Ook in Poeke zouden langs de Poekebeek en in de buurt van het kasteel onlangs 2 koppels gebroed hebben. De soort zou voordeel hebben bij de recente warme winters en de verbeterde waterkwaliteit van onze beken.

Kuifmees *Parus cristatus*

Pas aan het eind van de jaren '80 konden we met zekerheid de Kuifmees tot onze broedvogels rekenen. Tot dan waren er wel waarnemingen van enkelingen. Nu is de Kuifmees in al onze grote bosgebieden broedvogel. Ook deze soort lijkt van het ouder wordend bos te profiteren. Al moet gezegd dat de recente kappingen van naaldbossen in onze regio waarschijnlijk een negatieve invloed zullen hebben op het broedbestand.

De verdwenen broedvogels

Oeverzwaluw *Riparia riparia*

Lang geleden broedde de Oeverzwaluw in zelfgemaakte hopen in uitgesleten steile wanden van rivierbochten. Nu vinden ze in Vlaanderen bijna enkel op kunstmatige plaatsen nog nestgelegenheid. Meestal gaat het echter om tijdelijke broedplaatsen. Dit was bijvoorbeeld het geval in het Antwerpse havengebied tijdens de werken aan het Deurganckdok. In 2001 hebben daar ongeveer 1000 koppels gebroed.

Werken bij ons langs het kanaal of in de onmiddellijke omgeving ervan, hebben in het verleden steeds een grote invloed gehad op het aantal broedgevallen van Oeverzwaluwen. Zandwinningsputten of verbredingswerken aan het kanaal zorgden tijdelijk voor een geschikte broedgelegenheid. In onze avifauna is sprake van een kleine kolonie van een 10-tal nesten in 1981 en 1982 aan het Switten te Bellem. Ook in Lotenhulle (Prinsenstraat) broedden in deze periode 5 tot 10 koppels aan een zandwinningsput.

De laatste 10 jaar is in Aalter en Knesselare geen enkel broedgeval meer bekend.

Net buiten onze regio, aan de zandwinningsputten in Merendree waren in 2002 een 20-tal nesten. Door opeenvolgende afgravingen en verstoring werden na 2002 nog enkel tijdens de voorjaarstrek Oeverzwaluwen gezien. Een kolonie die het nog wel goed doet, is die aan het Leeuwenhof in Drongen met 149 nestholtes in 2007. Bij onze burens in St.-Joris kwamen in 2007 aan de zandwinningsputten nog 23 koppels tot broeden en in Beernem 2 koppels.

Nachtegaal *Luscinia megarhynchos*

In 1984 werd het broedbestand in Aalter en Knesselare nog op 20 tot 25 koppels geschat. Tot 1989 hield de Nachtegaal goed stand in onze bosgebieden. Alleen al in Ursel werden in dit jaar 16 territoria geteld. Vooral het zuidelijk deel van het Drongengoedbos leek toen heel aantrekkelijk. Bijna de hele populatie kwam daar tot broeden. Na 1989 echter zakte hun aantal drastisch en slechts 4 jaar later was de Nachtegaal verdwenen in onze regio. Sindsdien zijn er nog enkel doortrekkende exemplaren gehoord.

Tabel 6: Aantal broedgevallen Nachtegaal in het Koningsbos.

	1988	1989	1990	1991	1992	1993
aantal bp. in Koningsbos	5	5	2	1	1	0

De gegevens van de broedvogelinventarisatie in het Koningsbos toonden in 1990 al een eerste negatieve trend (tabel 6). In dit 16 ha grote bos – zowat het kerngebied van de Nachtegaal – broedde in 1992 een laatste koppel. De reden waarom ze hier niet meer broeden ligt niet zo voor de hand. In het Koningsbos waar de grootste aantallen voorkwamen is er sinds 1989 niet veel veranderd.

Ook in Het Leen in Eeklo en in het Provinciaal Domein Puyenbroeck in Wachtebeke verdwenen vanaf 1990 alle Nachtegalen.

Roodborsttapuit *Saxicola rubicola*

In 1987 omschreef Ivan Hoste de Roodborsttapuit als een vrij zeldzame broedvogel die bijna enkel langs de kanaalbermen tot broeden kwam. De soort leek zich toen te herstellen van een dieptepunt in 1980. Ooit was het hier een algemeen voorkomende soort en wist Robert Van Deynse in 1946 in een straal van 300 m rond zijn huis in Ursel 5 koppeltjes broeden. Vanaf 1987 werden jaarlijks het aantal broedkoppels geteld en op kaart gezet. De eerste 5 jaar van het onderzoek kwamen telkens een 10-tal koppels tot broeden. In 1992 zakte het aantal tot 8 en in 1993 zelfs tot 6. Het jaar nadien hadden wij weer een positief resultaat met 11 koppels. Door werkomstandigheden kon ik de 2 volgende jaren niet tellen. Vanaf 1997 - nog 7 koppels - ging het snel bergaf met de Roodborsttapuit aan het kanaal. In 2002 broedde er voor het laatst nog een koppel.

De oorzaken van de verdwijning zijn ons voldoende bekend. Delen van de kanaalbermen werden gedurende jaren slecht of helemaal niet beheerd. Tussen Bellebrug en Hansbekebrug graasden jarenlang te veel koeien. Eind de jaren 80 werden diezelfde bermen dan ook nog geregeld overbemest. Op andere plaatsen werd dan helemaal niets gedaan zodat de vegetatie danig verruigde. Een andere keer werden vogels verstoord of nesten vernietigd door maaien tijdens de broedperiode. Vermoedelijk zal de toename van predatoren als Zwarte Kraai, Vos, verwilderde kat en loslopende honden eveneens invloed hebben gehad op het verdwijnen van de soort.

Tabel 7: Aantal broedkoppels Roodborsttapuit langs het kanaal Gent-Brugge.

jaar	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03/04/05/06/07
n/paar	11	9	9	9	10	8	6	11	?	?	7	6	5	4	2	1	0

Tabel 7 toont het aantal broedkoppels langs de bermen van het kanaal Gent-Brugge tussen Aalterbrug en Hansbekebrug. In '95 en '96 werd er niet geteld.

Na 2002 is de Roodborsttapuit verdwenen aan het kanaal. Het goed beheer van de bermen in de omgeving van Bellebrug kwam te laat. Op 16 maart 2003 zat er nog een mannetje op de pas geplaatste afsluiting van het kanaalreservaat in Bellem. Daarna werden geen Roodborsttapuiten aan het kanaal meer opgemerkt.

In 2004 en 2006 kwam er enkel in de buurt van het Drongengoed (grondgebied Maldegem-Kleit) nog een koppel tot broeden.

Fluiter *Phylloscopus sibilatrix*

De Fluiter is altijd al een zeldzame soort geweest in onze bosgebieden met hooguit een paar koppels. Hij is na 1990 niet meer waargenomen als broedvogel in het hele Meetjesland. Elders in Vlaanderen is sinds de laatste jaren eveneens een sterke achteruitgang waar te nemen.

Zelden worden nog exemplaren op doortrek waargenomen. In 2007 werd op 22 april toch nog een zingend mannetje gehoord in het Drongengoedbos.

Bonte Vliegenvanger *Ficedula Hypoleuca*

Tijdens de inventarisatieperiode van onze avifauna tussen 1980 en 1986 was de Bonte Vliegenvanger hier een onregelmatige broedvogel. Jaren ervoor was hij op de meeste plaatsen in Vlaanderen een zeldzaamheid. Bonte Vliegenvangers hebben begin de jaren 80 kunnen profiteren van nestkasten die pas werden opgehangen als de vogels van hun overwinteringsgebied hier toekwamen. Zo hadden ze minder concurrentie van plaatselijke broedvogels als Koolmees en Pimpelmees. In '82, '85 en '86 waren er broedgevallen in het Drongengoed. Elders in de regio, zoals in het Loveld te Aalter bijvoorbeeld, waren er wel zangposten maar zekere broedgevallen werden niet vastgesteld. Ongepaarde mannetjes houden het soms nog weken uit om te blijven zingen, ook wanneer er geen vrouwtje komt opdagen. De laatste jaren is de soort hier als broedvogel verdwenen. Volgens een Nederlands onderzoek zou dit kunnen te maken hebben met de opwarming van de aarde. De periode met veel insecten (rupsenpiek) zou de laatste jaren vroeger vallen dan de periode wanneer de jongen worden opgevoed.¹

Het laatste broedgeval dateert al van 1999. Toen werden in een nestkast in het Drongengoedbos 7 jongen geringd (med. Paul Schollaert). Op dezelfde locatie werden in 1996 ook al 5 jongen geringd. In 1997 waren er zelfs 2 broedgevallen en elders in het Drongengoed verbleven nog een tijd 2 ongepaarde mannetjes. De laatste jaren is er alleen nog sprake van doortrekkende exemplaren.

Goudvink *Pyrrhula pyrrhula*

Volgens de notities van Robert Van Deynse zouden er rond 1945-50 jaarlijks minstens 25 tot 30 koppels in het Drongengoedbos gebroed hebben. Ivan Hoste omschreef in zijn avifauna de Goudvink als een vrij zeldzame broedvogel die vooral te lijden had van sluikvangst en illegale handel.

Door de aanplant van sparren in onze bosgebieden ontstond er tijdelijk een geschikt broedbiotoop voor de Goudvink. Intussen zijn de sparrenaanplanten te oud en bijgevolg ongeschikt geworden en worden de gerooide sparrenbossen niet meer heraanplant in functie van heideontwikkeling. Het gevolg is wel dat de soort verdwenen is als broedvogel en dit niet alleen in de regio maar vermoedelijk ook in de rest van het Meetjesland. Slechts af en toe wordt er, vooral tijdens de wintermaanden nog eens een vogel op doortrek gemeld.

Rietgors *Emberiza schoeniclus*

Met 2 vermoedelijke broedgevallen in 2006 aan de Mortelput in Knesselare leek er na jaren van stilte weer wat hoop te zijn voor deze soort. Dit jaar waren er echter terug geen aanwijzingen dat er nog een koppel zou gebroed hebben.

Waarschijnlijk was de Rietgors wel altijd al een zeldzame of onregelmatige broedvogel in de regio Aalter-Knesselare. Betere broedgebieden liggen in de Meetjeslandse polders waar krekens of grachten met overjarig riet en opslag van struiken voorkomen.

Tijdens de winterperiode zijn kleine groepjes foeragerende Rietgorzen aan de kanaalbermen nochtans geen zeldzaamheid. Waarschijnlijk gaat het dan om noordelijke vogels die hier doortrekken of tijdelijk foerageren.

Geelgors *Emberiza citrinella*

Vroeger behoorde de Geelgors tot de algemeen voorkomende soorten in de regio. Eind de jaren 80 kwam daar plots verandering in. Bij weinig andere soorten was de achteruitgang zo spectaculair. Een broedvogelinventarisatie in Ursel en in delen van Aalter, Bellem en Kleit

¹ Christiaan Both, Sandra Bouwhuis, C.M. Lessells en Marcel E. Visser, 'Climate change and population declines in a long-distance migratory bird', Nature, 4 mei 2006

leverde in 1987 nog 42 koppels op. Slechts 3 jaar later werden in hetzelfde gebied nog maar 10 koppels Geelgors geteld (figuur 1).

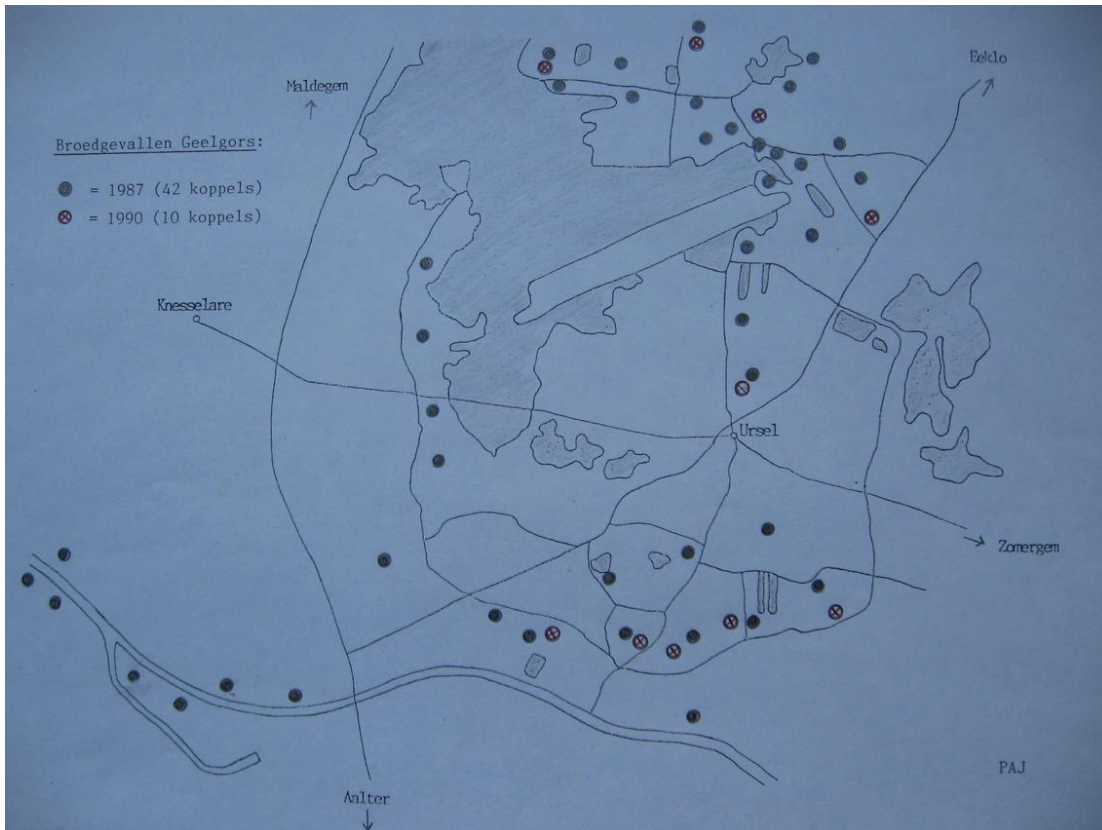
De jaren erop zakte het aantal koppels verder en een laatste broedgeval op grondgebied Aalter-Knesselare dateert al van meer dan 10 jaar terug. Net buiten de regio in de boomkwekerijen in Kleit waren tot 2004 jaarlijks 1 of meerdere zingende mannetjes te horen. Op 3 maart 1997 waren er zelfs 7 zangposten. In de sparrenaanplant van de boomkwekerijen heeft de soort nog het langst weten stand te houden, maar is ook daar verdwenen. In de huidige boomkwekerijen is er geen plaats meer voor onkruid en de gebruikte bodemontsmettingsmiddelen doden alle levende organismen in de grond.

Elders in het Meetjesland gaat het ook bergaf met de Geelgors. Volgens de laatste gegevens waren er aan de Zoete Lucht in Oosteeklo in 2006 nog 2 territoria en in 2007 nog 3 zangposten (med. Danny Camerlinck). Elders in Vlaanderen gaat het ook bergaf met de Geelgors. In de provincie West-Vlaanderen heeft men het zelfs over een achteruitgang van maar liefst 97%.

In onze regio was er vorig jaar (2006) een aantal dagen een zingend mannetje te horen in Houtem, Aalter (med. Dante Goethals).

De oorzaak van hun spectaculaire achteruitgang ligt vooral bij de vernietiging van hun leefgebied. Het kleinschalige akkerland van welleer met zomergerst, kruidenrijke bermen en hier en daar wat doornige hagen is verdwenen. Het intensief bewerkt landbouwgebied is 'opgeruimd' en soortenarm geworden.

De Geelgors behoort tot de akkervogels en vooral bij deze soorten is de achteruitgang het grootst. Die evolutie is niet enkel in Vlaanderen merkbaar maar ook in grote delen van Europa.

Figuur 1: Inventarisatie van Geelgors in 1987 en 1990.

De toegenomen en afgenomen soorten broedvogels

De grootste achteruitgang van soorten vinden we bij de groep van de akkervogels. Door de intensifiëring van de landbouw en het gebruik van herbiciden en pesticiden krijgen soorten als Patrijs, Kievit en Veldleeuwerik het steeds moeilijker. Bloemrijke akkerranden zijn een rariteit geworden. Men is het in Vlaanderen blijkbaar gewoon geworden dat akkerranden er onkruidvrij bijliggen.

De Veldleeuwerik broedde vroeger in tarwe- en roggevelden. Als groenbemester wordt er nu na de oogst raigras gezaaid. Dit lijkt in de vroege lente voor de Veldleeuwerik en andere akkervogels een goed alternatief als broedplaats. Maar hun nesten met eieren of jongen worden vroegtijdig weggemaaid of ondergeploegd. Een jaarlijkse opeenvolging van mislukte broedsels zorgt uiteindelijk voor het verdwijnen van de soort. In een landbouwgebied van 16 km², in Ursel en Bellem, werden tussen 1990 en 1994 gedurende 4 opeenvolgende broedseizoenen de aanwezige zangposten van Veldleeuwerik geteld. In 2001, 2006 en 2007 werden in hetzelfde gebied de tellingen nog eens herhaald (Tabel 8).

Tabel 8: Evolutie aantal zangposten Veldleeuwerik en aantal broedparen Kievit.

	1990	1991	1992	1993	2001	2006	2007
n. zangp.Veldleeuwerik	12	9	10	10	5	2	1
broedgevallen Kievit	?	?	51	48	?	?	18

In 1992 werd ook het broedsucces van de Kievit nagegaan. Van de 51 koppels kwamen er voor het eerste legsel 41 tot broeden in een maïsstoppel en 10 in grasland. Door allerlei landbouwactiviteiten als bemesting, maaien, omploegen van de maïsstoppel, zaaien en sproeien werden zo goed als alle kievitsnesten verstoord. Het broedresultaat was dan ook bijzonder laag: slechts 3 jongen van 51 koppels. Van het tweede broedsel werden meer jongen gezien maar door de hoge vegetatie – vooral maïs – konden geen precieze tellingen gebeuren.

In hetzelfde gebied was de Graspieper toen als broedvogel verdwenen. Voorgaande jaren werden daar nog 5 koppels geteld. In de regio Aalter-Knesselare kwamen begin de jaren '80 nog een 200 tal koppels tot broeden. Nu lijkt de Graspieper verdwenen in het landbouwgebied en broedt hij alleen nog op de grens van ons afdelingsgebied aan de kanaalberm tussen Bellem en Hansbeke. De laatste jaren met slechts 2 koppels en dit is wel zorgwekkend laag geworden.

Tabel 9: Vergelijking aantal broedgevallen in 1987 en 2007.

	1987	2007
<i>Kievit</i>	200	± 30
<i>Veldleeuwerik</i>	± 100	± 10
<i>Graspieper</i>	± 200	2
<i>Kneu</i>	± 200	2
<i>Zomertortel</i>	± 40	± 5
<i>Gekraagde Roodstaart</i>	± 150	± 30
<i>Roodborsttapuit</i>	11	0
<i>Geelgors</i>	42	0

De broedvogels die afhankelijk zijn van het kleinschalig landschap komen de laatste jaren ook in de verdrukking. Tot die groep behoren Steenuil, Zomertortel, Koekoek, Gekraagde Roodstaart, Grauwe Vliegenvanger, Kneu en de al eerder besproken en hier niet meer voorkomende Roodborsttapuit en Geelgors. Op veel plaatsen in de regio zijn kleine landschapselementen als houtkanten, knobomen en hoogstamboomgaarden verdwenen. Door de stijgende stookolieprijzen blijven knotwilgen de laatste jaren gespaard en door de subsidieregeling worden er zelfs hier en daar weer aangepland.

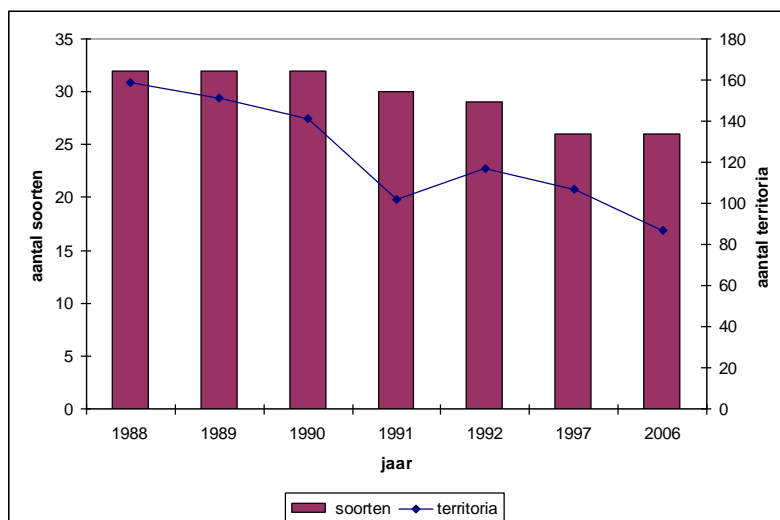
20 jaar geleden werd het aantal koppels Zomertortels hier nog op een 40 tal geschat. Nu broeden ze nog enkel aan de kanaalbermen en blijven er hoogstens nog een 5 tal koppels over.

Het is bijna niet te geloven maar de Kneu was midden de jaren tachtig nog een talrijke broedvogel waarvan het aantal boven de 200 koppels geschat werd. In iedere landelijke tuin met een haag of sparreanaanplant broedde wel een koppel. Nu is de Kneu op enkele koppels na uitgestorven.

Bij de groep van de bosvogels is de toename of afname algemeen genomen minder spectaculair. Toch zijn ook hier bij enkele vogelsoorten wel duidelijke veranderingen merkbaar. Er is een grote toename van Kauw en Boomklever en een sterke achteruitgang van Wielewaal en Matkop. Nachtegaal, Fluitier en Bonte Vliegenvanger werden al eerder bij de verdwenen soorten besproken. De Boomklever is een succesverhaal en een verrijking voor onze bosgebieden. Alleen al in het Drongengoedbos kwamen er in 2007 niet minder dan 13 koppels tot broeden. Niet mis voor een soort die voor 1985 niet eens voorkwam in de regio.

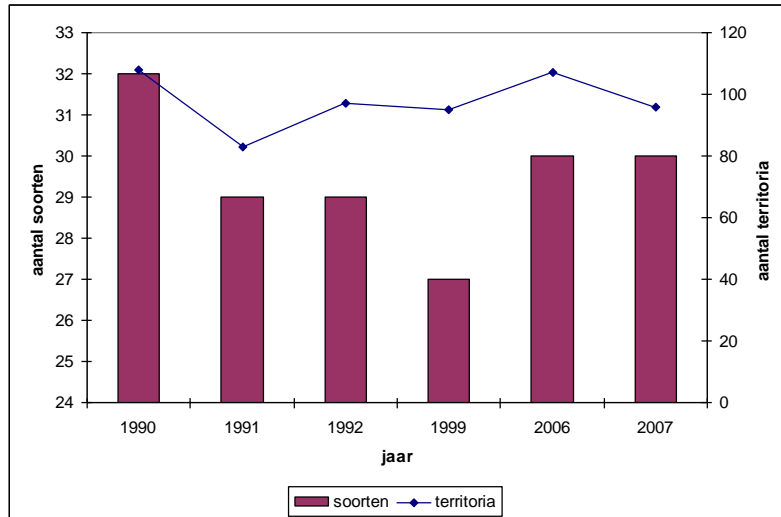
Na het verschijnen van onze avifauna werden de aanwezige broedvogels in een aantal bosgebieden regelmatig geteld. Inventarisaties van het Koningsbos en delen van het militair domein in Ursel tonen voor enkele soorten een negatieve trend.

In het 16 ha grote Koningsbos te Ursel werden tussen 1988 en 2006 gedurende 7 jaar de aanwezige territoriale vogels op kaart gezet. In het eerste onderzoeksjaar telden we 32 verschillende soorten met een totaal van 159 territoria tegenover 26 soorten in 2006 en slechts een totaal van 87 territoria (figuur 2). 22 soorten gingen er tussen 1988 en 2006 op achteruit (of verdwenen) en 7 soorten stegen in aantal of waren nieuw. Kauw en Zwarte Kraai werden in het Koningsbos niet meegeteld.

Figuur 2: Evolutie aantal soorten en totaal aantal territoria voor het Koningsbos.

Ook het meer gevarieerde bosgebied tussen de 2 startbanen van het Militair Domein werd gedurende 6 seizoenen geïnventariseerd. Hier zijn de veranderingen in het aantal broedvogels minder negatief. In 1990 telden we 32 soorten met een totaal van 108 territoria tegenover 30 soorten en 96 territoria in 2007 (figuur 3). 19 soorten gingen er tussen 1990 en 2007 op achteruit of verdwenen als broedvogel en 12 soorten stegen in aantal of waren nieuw.

Figuur 3: Evolutie aantal soorten en totaal aantal territoria voor het militair domein.

Uiteraard gaat het hier om een onderzoek in een beperkt deel van een veel groter bosgebied Drongengoed.

Het ontbreken van beheer en ouder worden van het Koningsbos was voor een aantal soorten gunstig maar heeft er ook voor gezorgd dat een geschikt biotoop voor andere vogels wegviel. Alle spechtensoorten en Boomklever bijvoorbeeld hebben hier kunnen profiteren van vele oude en op een aantal plaatsen dode bomen. Anderzijds zijn soorten als Fitis en Tuinfluiter verdwenen door het wegvallen van jonge opslag en onderbegroeiing.

Het Koningsbos ligt ten zuiden van het Drongengoedbos en wordt er van gescheiden door de Urselseweg. De toegenomen verkeersdruk langs deze weg heeft zeker ook een negatieve invloed op het vogelbestand. Jaarlijks vallen er hier tientallen verkeersslachtoffers.

Het bosgebied tussen de 2 startbanen bestaat zowel uit loof- als naaldhout en heeft de laatste 20 jaar op plaatsen wel wat veranderingen ondergaan. Zo is het bos plaatselijk meer open geworden en wordt er aan heidebeheer gedaan. Een deel met jonge en dichte opslag zorgde dan weer tijdelijk voor een geschikt biotoop voor Fitis en Tuinfluiter. Spectaculair was ook de toename van Roodborst: van 6 koppels in 1990 naar 11 in 2007 en van Kauw: van 1 koppel in 1990 naar 9 in 2006! KAuwen zijn vooral door het ouder wordend bos en de vele nestgelegenheden - vooral dan de hopen die de Zwarte Specht maakte - in het gehele Drongengoed sterk toegenomen. Zowel Ransuil als Zomertortel, beiden nog met 3 koppels aanwezig in 1990 waren verdwenen in 2007.

Het bosgebied tussen de 2 startbanen werd geselecteerd bij het Danah life project en zal in de nabije toekomst voor een groot deel gekapt worden. Bedoeling is om de aanwezige heidevegetatie meer kansen te geven.

Besluit

20 jaar na 'de vogels van Aalter en Knesselare' kunnen we slechts bij een minderheid van broedvogels een positieve trend waarnemen. Hopenbroeders - vogels die profiteren van het ouder wordend bos - en exoten doen het over het algemeen goed. Met uitzondering van de Boomvalk is er bij de andere roofvogelsoorten een toename merkbaar.

Dit kan niet gezegd worden van akkervogels die al jaren in de verdrukking zijn en van broedvogels die afhankelijk zijn van kleine landschapselementen. Enkele van deze soorten zijn gedurende de laatste 20 jaar in de regio Aalter-Knesselare uitgestorven en voor een ander deel is er weinig hoop.

En de toekomst?

Hoe het broedvogelbestand er de komende 20 jaar zal uitzien is moeilijk te voorspellen. Toch kunnen we veronderstellen dat er nog eens een aantal soorten zullen verdwijnen. We denken daarbij vooral aan deze vogels die het nu al heel moeilijk hebben om stand te houden zoals Veldleeuwerik, Wielewaal, Graspieper, Kneu en Zomertortel. Nieuwe soorten zullen we naar alle waarschijnlijkheid vooral mogen verwachten bij de eenden en andere watervogels. In 2007 was er al een eerste broedgeval van een koppel Aalscholver aan de Kraenepoel. Eénmalige broedgevallen werden in de loop van dit 20 jarig onderzoek echter niet aan de lijst van nieuwe broedvogels toegevoegd.

Door het creëren van gunstige biotopen bij onze noorderburen o.a. in Zeeuws-Vlaanderen zit de groep van watervogels duidelijk in de lift. De vraag blijft echter als er in onze regio ook dergelijke inspanningen zullen gedaan worden om soorten als Georde Fuut, Kuifeend, Slobeend e.a. een geschikt broedbiotoop te bezorgen. Nu al is het bijzonder moeilijk om sommige mensen te overtuigen van het nut van een lage zomerwaterstand aan de Kraenepoel of van de waarde van natte gebieden als de Mortelput in Knesselare.

Het omvormen van naaldbos naar heidegebied, in Maldegem door Natuurpunt en in Ursel door ANB, zorgt voor een gunstig biotoop voor een soort als Boompieper. Misschien mogen we ook wel hopen op een terugkeer van de Nachtzwaluw en Boomleeuwerik. Anderzijds moeten we ook durven inzien dat door het verwijderen van naaldhout soorten als Kuifmees, Goudhaan en Zwarte Mees het dan weer moeilijker gaan krijgen en misschien wel zullen verdwijnen.

Positief zijn wel de privé inspanningen van enkele inwoners van onze gemeente. Door het ophangen van kunstnesten hebben bewoners van Aalterbrug er voor gezorgd dat de verstoorde kolonie Huiszwaluwen in de buurt kon blijven broeden.

Negatief blijft het verdere verlies aan geschikt biotoop voor akkervogels. Een terugkeer naar het kleinschalig landschap van 50 jaar geleden met een grotere teeltdiversiteit zit er niet in maar op zijn minst zouden acties kunnen ondernomen worden om wegbermen en kleine landschapselementen een betere bescherming te geven.

Met dank aan de leden van de vogelwerkgroep Noord-Oost-Vlaanderen voor de informatie van buiten de regio Aalter-Knesselare en dank voor de gegevens van de plaatselijke vogelkijkers: Jan Versigghel, Björn Deduytsche, Piet Smessaert en Dante Goethals.